



Texten ingår i:

Håkan Jönson (red.)

Perspektiv på ålderism

Sid. 25-42

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.117.140>

Denna text är licensierad under CC-BY, Erkännande. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>) Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men verkets upphovsperson måste anges.

ISBN (elektroniskt): 978-91-7895-541-1

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.117>

© Författarna & Social Work Press 2021

Redaktör: Håkan Jönson

Layout: Patrik Hekkala

Adress: Social Work Press, Box 23, 221 00 Lund

2. Om ålder i ålderismdebatten

SATU HEIKKINEN

Inledning

Flera forskare menar att förståelsen av hur ålder strukturerar maktrelationer varit begränsad (Laz 1998; Krekula, Närvänen & Näsman 2005; Krekula & Heikkinen 2014). Det finns därför skäl att studera och granska hur ålder har konstruerats och diskuterats i forskning om ålder och makt. I detta bidrag fokuserar jag på en av dessa debatter, nämligen forskningsdiskussionen om ålderism. Det är en omfattande diskussion där ålderism främst har definierats som riktad mot äldre, även om det kan skönjas en utveckling mot att också innefatta fler åldersgrupper (Levy & MacDonald 2016). Forskare har också kritiserat tendensen att utgå från en given ålderskategori och pekar på behovet att i högre grad utgå från ett bredare åldersspann för en bättre förståelse av fenomenet ålderism, inte minst i förhållande till äldre (Levy & MacDonald 2016; Snellman 2016). Genom att redogöra för och granska hur ålder har behandlats i ålderismdebatten klargör jag en problematik för studier som utgår från en analysram baserad på ålder i forskning om ålderism och som kan ha bidragit till att begränsa genomslagskraften för sådana analysramar. Denna problematik skapar paradoxalt nog, argumenterar jag, en ökad potential i att förstå ålderism men kräver ett tydligare fokus på kriterier för vad som är ålderism och en diskussion om ålderism och värderingar.

Inledningsvis berör kapitlet hur ålder har behandlats i vad som kan kallas för den "klassiska ålderismdiskussionen" och som helt enkelt syftar på den tradition som byggt vidare på de tidiga definitionerna av ålderism och vars förståelse av ålderism fortfarande ses som dominerande i forskningen (se t.ex. Wilkinson & Ferraro 2002; Heikkinen & Krekula 2008; Iversen, Larsen & Solem 2009; Snellman 2016). Därefter diskuteras exempel på utmaningar och problematiseringar i ålderismdebatten som förts i dialog med och parallellt med den

”klassiska diskussionen” och där ålder lyfts fram. I ett tredje avsnitt diskuteras en problematik med analysramar baserade på ålder i ålderismdiskussionen. Avslutningsvis argumenterar jag för att analysramar baserade på ålder ökar potentialen i att förstå ålderism i relation till äldre.

En teoretisk och metodologisk kommentar

Innan jag behandlar forskningsdiskussionen om ålderism ska jag kort specificera vad jag menar med analysramar baserade på ålder. Det handlar lite förenklat om analysramar som utgår från ålder snarare än givna ålderskategorier och där fokus läggs på hur ålderskategorier formas och relationer mellan olika ålderskategorier. Det kan beskrivas som en socialkonstruktionistisk förståelse som problematiserar givna kategorier. Jag utgår dock från en moderat socialkonstruktionistisk version som refererar till hur vår syn på världen, vetenskaper, identiteter med mera både konstituerar och konstitueras av verkligheten. En sådan moderat version överlappar vissa former av realism (Wenneberg 2010) men fokus läggs på sociala processer och att rådande förhållanden kunde se annorlunda ut (Hacking 1999).

En viktig metodologisk fråga rör urval och avgränsningar. Beskrivningen av den ”klassiska” ålderismdiskussionen bygger på nyckelreferenser och översikter av forskning om ålderism. Här har jag kompletterat med egna sökningar i Scopus för att inkludera artiklar som speglar utvecklingar som skett de senaste åren. Problematiseringar och alternativa förståelser av ålderism har förts som kritik av och i dialog med den klassiska traditionen. Där har jag valt bidrag som illustrerar andra sätt att teoretisera och förstå ålder. År 2018 publicerades en bok inom EU-projektet COST Action, *Ageism – a multi-national interdisciplinary perspective* (Ayalon & Tesch-Römer 2018), som också utgjort en viktig källa för att analysera den aktuella ålderismdiskussionen.

Det bör noteras att litteraturen som diskuteras i detta kapitel framför allt rört sig inom det socialgerontologiska fältet, varifrån ålderismdiskussionen ursprungligen startade och till dags dato främst

hållit sig inom. I några enstaka fall har ålderismbegreppet använts i barn- och ungdomsforskning; dessa artiklar har jag inte berört här (för en diskussion av sådana artiklar, se Heikkinen 2017). En något större spridning har ålderism som begrepp fått i forskning om arbetslivet. I detta sammanhang där "mellanåldrar" möts har frågan om vilka åldersgrupper som diskrimineras fått en större uppmärksamhet (se t.ex. Duncan & Loretto 2004). Diskussionen om ålderism i arbetslivet bygger dock även den ofta på en socialgerontologisk inramning vad jag har kunnat se, och det finns en överlappning med det socialgerontologiska fältet genom kategorin äldre arbetare.

Den "klassiska ålderismdiskussionen" – givna ålderskategorier i fokus

Begreppet ålderism (eng. *ageism*) lanserades i socialgerontologin i slutet av 1960-talet i efterdyningarna av andra vågens feminism och en kamp mot rasism, en tid av sociala rörelser och ifrågasättanden av rådande maktordningar. Psykiatrikern Robert Butler skrev i en uppmärksamrad artikel i tidskriften *The Gerontologist*:

However, we may soon have to consider very seriously a form of bigotry we now tend to overlook: age-discrimination or ageism, prejudice by one age group toward other age groups. (Butler 1969 s. 243)

Det centrala med Butlers bidrag var att även om det tidigare funnits en medvetenhet om ålder som grund för maktrelationer och där underordning hos både barn och äldre studerats genom begrepp som minoritetsgrupper och subkulturer (Barron 1953; Rose 1965) så hade det saknats ett sammanhållande begrepp som uppmärksammade åldersrelaterat förtryck per se. Butler pekar inte ut en särskild åldersgrupp utan håller öppet för att maktrelationerna mellan åldersgrupper kan skifta i olika kontexter. Han fortsätter dock sedan i artikeln med att påpeka att det finns ett "nationellt problem" där människor i medelåldern har fördomar mot både äldre och yngre

åldersgrupper. Medelåldern beskrivs med andra ord som den överordnade åldern och både äldre och yngre som underordnade. En viktig distinktion kan således göras i artikeln mellan å ena sidan en mer analytisk definition av ålderism som oriktad (olika åldersgrupper kan förtrycka varandra) och å andra sidan hur den yttrar sig empiriskt där den pekas ut som ett rådande strukturellt samhällsproblem med särskilda maktrelationer mellan "givna" ålderskategorier. Den socialgerontologiska utgångspunkten innebär samtidigt att trots att såväl medelåldern som flera andra ålderskategorier uppmärksammas, så har artikeln ändå ett tydligt fokus på äldre.

Butlers ursprungliga artikel innefattar således en komplexitet i hur ålder och ålderskategorier beskrivs i relation till ålderism. I senare bidrag av Butler blir emellertid den explicita definitionen snävare och Butler (1995 s. 35) beskriver ålderism som "a process of systematic stereotyping and discrimination *against* people *because* they are *old*, just as racism and sexism accomplish this for color and gender" (egen kursivering). Endast äldre diskuteras och pekas ut som den underordnade gruppen och den öppenhet som fanns för hur maktrelationerna kan variera mellan åldersgrupper i den ursprungliga artikeln försvinner. Denna typ av snävare definitioner blir vanliga (Iversen, Larsen & Solem 2009) vid sidan av öppna definitioner (Palmore 1999; Andersson 2002; jfr även Bytheway 2005 för en diskussion om de båda formerna av definitioner). Wilkinson och Ferraro (2002 s. 340) menar i sin genomgång av 30 års debatt om ålderism att den snäva definitionen som ser ålderism som riktad mot äldre har blivit den dominerande. Fördomar, stereotyper och diskriminering är de centrala analytiska begrepp som används för att utforska förekomsten av ålderism (Wilkinson & Ferraro 2002; Iversen, Larsen & Solem 2009; Snellman 2016).

Insänvningen mot att endast fokusera på en kategori, i detta fall äldre, kan vara central för att synliggöra de subtila uttryck förtryck som riktas mot en kategori kan ta men innebär samtidigt att den analytiska ramen blir begränsad. Ålderism görs till ett gerontologiskt begrepp med begränsade möjligheter att exempelvis användas för, även gerontologiskt intressanta, jämförande studier av äldre och andra åldersgrupper. Definitionen skapar en homogenisering av kategorin äldre där potentiell underordning blir en karaktäristik av att

vara äldre. Variationer i maktpositioner mellan grupper av äldre eller intersektioner med andra sociala dimensioner som genus och ras/etnicitet blir svårare att studera.

Det finns emellertid artiklar från framför allt det senaste decenniet som tar sin utgångspunkt i de klassiska definitionerna och som beaktar, i begränsad omfattning, relationer mellan åldersgrupper. Nya socialpsykologiska teorier används såsom social identitetsteori och *terror management theory*. Ett exempel är en review-artikel där Bodner (2009) diskuterar ålderismens grund hos både yngre och äldre. Ålderism definieras med utgångspunkt i Butlers definition från 1995 som en systematisk stereotypisering och diskriminering mot personer därför att de är gamla. Trots att flera åldersgrupper beaktas så är utgångspunkten given att ålderism riktas mot äldre, i detta fall att både yngre åldersgrupper och äldre utövar ålderism mot äldre. Detta förklaras med social identitetsteori utifrån att äldre associeras med låg social status och att yngre åldersgrupper därför uppvärderar sin egen åldersgrupp som ingrupp medan äldre blir en utgrupp som nedvärderas genom exempelvis stereotypisering. Även hos äldre individer kan en liknande distansering ske där de tar avstånd från tillhörighet i gruppen äldre. Enligt *terror management theory* uttrycker också yngre åldersgrupper i högre grad en rädsla för döden vilken förknippas med äldre. För att hantera rädslan för döden distanserar sig därför yngre människor från äldre. Yngre är därför mer ålderistiska än äldre.

Med denna utveckling kan maktrelationer mellan ålderskategorier påstås vara teoretiserade även om riktningen och konsekvenserna fortfarande tas för givna. Äldre pekas vanligen ut som den grupp som drabbas. Bodners artikel kan utgöra ett exempel på en problematik med givna ålderskategorier, nämligen hur gränsdragningarna ska göras. Genom att det är en litteraturstudie berör kategorin "äldre" olika kronologiska åldrar i skilda studier och har olika karaktäristika. Det blir därför oklart var gränserna för kategorin går i Bodners artikel. En jämförelse kan göras med Vitman et al. (2013) som också bygger på Butlers riktade definition. Uppdelningen i den artikeln är binär, personer över 65 år ses som äldre och personer mellan 18 och 65 år är yngre. Detta skiljer sig från andra studier om ålderism där gränsdragningen gentemot kategorin äldre kan vara 40 år, till exempel i

studier om arbetslivet (McGregor 2007). Detta illustrerar hur gränsdragningar för olika ålderskategorier varierar mellan olika kontexter och även svårigheterna att sammanföra kategorier som äldre och yngre mellan olika studier.

Den klassiska ålderismdiskussionen uppmärksammade sammanfattningsvis viktiga frågor om ålder och makt men diskussionen blir efterhand snävare och inriktad på givna ålderskategorier, framför allt äldre. Det finns oväntat få problematiseringar av både ålder och åldersgrupper liksom explicita teoretiseringar av ålderismens grund i maktrelationer mellan åldersgrupper (jfr även Heikkinen & Krekula 2008).

Utmaningar – (de)konstruktion av kategorier och ålder som analytisk ram

Tidigt kom emellertid också artiklar som problematiserade förståelsen inom forskning av ålderism och även gerontologins relation till ålderism. Schonfield (1982) kritiserade förgivettaganden av äldres utsatthet och underordning och frågade sig om gerontologin inte ser underordning även i sammanhang där så inte är fallet. Bytheway skriver: "There is a strong case for arguing, that gerontology has reinforced rather than challenged ageism" (1995 s. 1). Denna senare kritik pekar på en generell problematik med kategoribaserad forskning som innebär det att när en kategori uppmärksammas som underordnad skapas också risker för att underordningen och föreställningar om den reproduceras (jfr Kalish 1979 om *new ageism*).

Bytheways svar i sin bok från 1995 blir att kategorin "hög ålder" behöver dekonstrueras. Han skriver: "It seems to me indisputable that a rethinking of ageism cannot be based on the assumption that old age exist" (1995 s. 115). Det är själva essentialiseringen och förgivettagandet av hög ålder som kategori som uppfattas som problematisk. Detta föranleder en debatt med Molly Andrews några år senare i tidskriften *Ageing and Society* (Andrews 1999; Bytheway 2000). Även om det kan vara svårt att göra skarpa gränsdragningar för en kategori hög ålder så blir det ålderistiskt att sträva efter att upplösa kategorin,

menar Andrews, eftersom det kan finnas särskilda erfarenheter som är vanliga i hög ålder och som riskerar att osynliggöras. Hon skriver: "There is not much serious discussion about eliminating infancy, adolescence or adulthood from the developmental landscape. It is only old age which comes under the scalpel" (1999 s. 302). Idén om upplösande av kategorin hög ålder har även mött kritik av flera andra forskare (se t.ex. Calasanti, Slevin & King 2006 s. 16). Kroppar är olika och åldrande innebär fler erfarenheter relaterade till tid som passerat.

Ett alternativt sätt som öppnar för att ålderskategorier är socialt konstruerade samtidigt som det kan hålla öppet för ålderskategoriers särskilda erfarenheter har varit att flytta analytiskt fokus mot ålder. Här skulle jag särskilt vilja lyfta fram Laws (1995) artikel som ett viktigt och tydligt bidrag och diskuterar därför hennes artikel mer utförligt. Ålderism beskrivs i artikeln som förtryck. Liksom i Butlers ursprungsartikel innefattar därmed ålderism en värdering av att ålderism utgör ett problem som behöver motarbetas. En viktig skillnad ligger emellertid i att ålder samtidigt utgör ett centralt analytiskt begrepp där Laws skriver: "A necessary part of this rewritten gerontology must be the exploration of age as a social relation" (1995 s. 112). Hon fortsätter i samma stycke: "Together these concepts [ålder och ålderism], which capture the active oppression of older people, let us explore the ways in which oppressive relations might be challenged and changed." Genom denna skillnad skapas viktiga möjligheter att beakta åldersbaserade relationer som både är problematiska (ålderistiska) och sådana som är mer "oproblematiska", något som har poängterats som centralt av Brekhus (1998), som menar forskning som ensidigt betonar det problematiska nog ger en begränsad förståelse av det problematiska.

För att klargöra Laws perspektiv något så innebär utgångspunkten "ålder som social relation" en förståelse av ålder som relationellt. Det innebär att ålder som kategori, position eller identitet konstitueras av andra ålderskategorier, positioner eller identiteter. Detta kan vara binärt, äldre-icke äldre, men även innefatta flera ålderspositioner som förhåller sig till varandra (Calasanti 2003; Krekula & Johansson 2017, jfr Heikkinen 2017). Sociala relationer innefattar också makt samt utgörs av sociala processer och praktiker. Genusforskaren Acker (1999) definierar exempelvis begreppet sociala relationer som aktiva

praktiker och beskriver det som att fokus ska läggas på aktiviteter och sociala processer snarare än hierarkiska förgivettagna strukturer.

Laws ramverk som innefattar både ålder och ålderism ger flera analytiska fördelar. Genom att sociala relationer är föränderliga är inte heller uttrycken och vilka åldrar som drabbas givna. Laws framhäver "the situatedness of ageism" (1995 s. 118) och att studier av ålderism behöver börja i konkreta situationer och platser (*sites*) då ålderistiska praktiker och förtryck kan manifesteras på olika sätt. Om äldre är utsatta för ålderistiska praktiker i arbetslivet så innebär det inte automatiskt att de också är förtryckta i hushållet. Möjligheterna ökar också att studera intersektionalitet genom att beakta hur ålder samverkar med andra sociala relationer som genus, klass med mera. Laws lyfter också fram hur "we can contest negative age relations" (1995 s. 118). Sociala relationer förhandlas ideligen och även om det förekommer ålderistiska praktiker, såsom stereotypisering av äldre, så kan en äldre individ i en specifik situation förkasta stereotyper eller använda dem strategiskt för att få fördelar, ett exempel kan vara att betona sin höga ålder för att få pensionärsrabatt på bussen. Med andra ord, Laws analytiska ramverk kan på ett annat sätt än flera av definitionerna i den klassiska ålderismdiskussionen beakta variationer och hur aktörer kan utmana och förhandla strukturellt förtryck, en fråga som är central för förändring och frigörelse.

Liknande socialkonstruktionistiska förståelseramar där ålder blir en viktig analytisk dimension framträder även hos andra forskare (Calasanti, Slevin & King 2006; Krekula 2009; Krekula, Nikander & Wilińska 2018). Analysramar baserade på ålder har dock haft vissa svårigheter att få fäste i ålderismdiskussionen (Snellman 2016; Heikkinen 2016; jfr Levy & MacDonald 2016). Det kan ha många orsaker, till exempel vilka vetenskapsteoretiska förhållningssätt som har dominerat (Snellman 2016; 2018). Här skulle jag vilja beröra en annan aspekt, nämligen att analysramar baserade på ålder accentuerar frågan om att identifiera och klargöra vad som är problematiskt (se även Heikkinen 2016).

Från ålder till ålderism – olika språkspel

För att utveckla diskussionen ska jag vända mig till Mark Haugaards (2010) diskussion om makt. Haugaard menar att intresset för maktfrågor inom samhällsvetenskaper främst har baserats på två aspekter, hur förtryck och *empowerment* formas och ser ut, respektive hur rådande maktförhållanden bör förändras. Med utgångspunkt i Wittgenstein, hävdar Haugaard att dessa vetenskapliga diskussioner om makt korresponderar till två olika språkspel, ett analytiskt språkspel och ett normativt språkspel. I det analytiska språkspelet är syftet att förstå hur något är, de faktiska förhållandena. I det normativa språkspelet ligger intresset i bör, vad bör förändras och hur. Haugaards distinktion har gjorts med utgångspunkt i teorier om makt, men jag menar att distinktionen också kan bidra till att klargöra en spänning som finns mellan många socialkonstruktivistiska analytiska ramverk baserade på ålder och begreppet ålderism. Jag menar att ålderism som begrepp oftast diskuteras i ett normativt språkspel. Bytheway har uttryckt detta explicit:

What is an 'ism'? How does ageism relate to sexism and racism?
One answer is to assert boldly:

These are three philosophies that we find offensive and which we would expect ordinary, liberal, tolerant, intelligent people to be against. (kursiverat i original, Bytheway 1995 s. 9)

Ålderism som begrepp konnoterar därmed till förekomsten av oönskade villkor som borde förändras och används därmed ofta i ett normativt språkspel. Det skulle vara möjligt att studera ålderism i ett analytiskt språkspel, till exempel i diskursanalytiska studier om hur individer använder termen ålderism. En sådan analys kan göras utan anspråk på om fenomenet ålderism de facto manifesteras eller inte i ett särskilt empiriskt fall. Om en forskare däremot vill undersöka förekomsten av ålderism, så är det i sig ett normativt påpekande om att något problematiskt föreligger och helst bör åtgärdas. Det handlar då inte om att endast beskriva eller analysera en social verklighet, ålderism innebär också värderingar och gränsdragningar av vilka

problematiska aspekter av den sociala verkligheten som vi bör agera mot och sträva efter att förändra.

Jag menar vidare att en anledning till att analysramar baserade på ålder haft svårigheter att slå igenom inom ålderismdiskussionen (Snellman 2016) handlar om att problematiken med övergången mellan språkspelen accentueras (Heikkinen 2016). Medan potentialen i att beakta och analysera rådande förhållanden ökar genom att vare sig ålderskategorier eller maktrelationers karaktär är givna (analytiskt språkspel) så ökar också kraven på explicita klargöranden av vad som är problematiskt för att kunna tala om ålderism (normativt språkspel). Detta kan bidra till att forskare med en analysram baserad på ålder undviker att beröra ålderism samtidigt som dessa studier kan uppfattas negligera "problemet" med ålderism gentemot äldre när de väl berör ålderism. Detta kanske kan kasta ljus över Levy och MacDonalds (2016) påpekande om att forskning om ålderism och forskning om åldrande har gått i delvis skilda spår. Det finns nämligen omfattande forskning om den sociala konstruktionen av ålder och åldrande, men den ansatsen är mindre vanlig i ålderismforskning som ofta utgått från givna ålderskategorier (Snellman 2016).

Det finns inte möjligheter att göra en längre diskussion i detta bidrag om hur "övergången" mellan analysramar baserade på ålder och ålderism kan se ut. Jag ska i stället ge tre korta exempel. Det första exemplet utgörs av Laws artikel som behandlats ovan. Artikeln berör ålderism riktad mot äldre, även om analysramen ålder som social relation är bredare än så och skulle kunna beröra olika åldrar liksom innefattar både oproblematiska och problematiska sociala relationer. Överbryggande mot ett mer normativt språkspel sker genom att fokuset på äldre motiveras genom feministisk ståndpunktsteori (Harding 2004), som rättfärdigar ett fokus på äldre människor utifrån ett antagande att de har en marginaliserad position och för att förstå förtryck behöver den levda erfarenheten utforskas hos den utsatta gruppen. Det sker också genom att Laws utgår från Youngs teorier om "förtryckets fem ansikten" för att kunna identifiera när äldre personer kan vara förtryckta. Enligt Young kan förtryck manifesteras som marginalisering (t.ex. färre möjligheter att delta i centrala samhällsliga aktiviteter), maktlöshet (t.ex. begränsat handlingsutrymme), exploatering (t.ex. arbete utan lön) och kulturell imperialism (t.ex.

ungdomscentrerad kultur som porträtterar åldrande negativt). Laws lutar sig därmed på ett strukturellt antagande om förekomsten av förtryck samtidigt som hon kan beakta att den kan manifesteras på skilda sätt i olika kontexter och dessutom försöker klargöra hur det kan se ut.

Det andra exemplet är Bodily (1994). Enligt Bodily så är roten till ålderism att vi uppfattar att tid har en förklarande kraft, där ålder refererar till att en viss tid har passerat. Ålderism uttrycks därför varje gång vi använder ålder eller typifieringar av ålder på ett ofreflekterat sätt som tillräcklig förklaring, såsom "Jag jobbar inte eftersom jag är 68 år" eller "Hon går inte på den kursen då hon är för ung" (jfr Bytheway 2005 om överdriven användning av kronologisk ålder). Här skapas således en brygga mellan ålder och ålderism som bygger på att när ålder är så naturaliserad att det inte behöver förklaras så är det ålderism. Det finns en tydlig brygga mellan en analysram baserad på ålder (analytiskt språkspel) och identifiering av när en handling uttrycker ålderism (normativt språkspel). Alla utsagor om ålder betraktas inte som uttryck för ålderism, men vissa utsagor identifieras som sådana.

Liknande resonemang om naturalisering som uttryck för vad som skulle kunna beskrivas som problematisk maktojämlikhet har också förts om kategorisering och stereotypisering (Pickering 2001). Vi ordnar och förenklar tillvaron genom att kategorisera händelser och människor utifrån ett fåtal karaktäristika som döljer en mångfasetterad verklighet (Jenkins 2000). Kategorier är centrala för att forma identiteter, samordna politiska handlingar och tilldela resurser samtidigt som de kan utgöra grund för förtryck och ojämlikhet. Vissa kategoriseringar av människor kan ses som stereotyper, men långt ifrån alla. Jämför exempelvis kategorierna busspassagerare och fängelsekund. Det handlar om när kategorier börja häfta fast (Pickering 2001) som det går att anta att problematisk kategorisering, stereotypisering, förekommer. Naturalisering kan därmed ses som en möjlig markör av problematisk ojämlikhet.

Ett tredje exempel är markerad och omarkerad ålder som har lyfts fram av Krekula och Johansson (2017). Det handlar om att identifiera åldershierarkier och över- och underordning mellan olika åldrar.

Grupper i överordnade positioner har makten att definiera verkligheten. Deras perspektiv formar vad som ses som rätt och normalt. Det innebär att de kan namnge andra som avvikande men blir inte själva föremål för problematisering. De förblir "omarkerade" men kan "markera" andra. Om detta överförs till ett ålderssammanhang innebär det att åldersnormer och avvikelser kan synliggöras i olika kontexter genom att undersöka vilka som beskrivs som unga respektive gamla. Vid universitetet kan den som beskrivs som ung student vara i 20-årsåldern medan den som beskrivs som gammal kan vara i 35-årsåldern med konsekvensen att kanske prioriteras bort vid en anställning som doktorand. I arbetslivet kan en 35-åring ses som en ung chef som gör ungdomliga misstag medan en äldre chef är den som arbetar efter 65-årsåldern.

Analysramen ovan tydliggör åldershierarkier och därmed ålders-
ojämlikhet i olika situationer, vilket ger denna analysram tydlig potential att analysera ålderism. Samtidigt är inte gränsen för vad som är ålderism eller inte tydlig, utan gränserna behöver tydliggöras, till exempel genom att lyfta fram naturalisering av hur markering görs. Åldershierarkier eller ojämlikhet mellan åldersgrupper behöver inte automatiskt innebära ålderism utan det handlar om att identifiera när ojämlikheten blir orättfärdig (Haugaard 2010; Allen 1998). För att klargöra detta kan exempel från barn- och ungdomsforskning ges. Adulthood och childism, som har använts för att lyfta fram vuxnas förtryck av barn, lyfter ofta fram att relationen mellan barn och vuxna är ojämlik i makt-hänseende där vuxna både har större handlingsutrymme och större ansvar (Heikkinen 2017). Den vuxne har ansvar för att exempelvis ta hand om ett spädbarn och behöver ibland begränsa ett barns handlingsutrymme. I barn- och ungdomsforskning definieras därför ofta vuxnas förtryck av barn utifrån att det handlar om när vuxna utnyttjar sitt maktövertag på ett orättfärdigt sätt (se t.ex. Flasher 1978). Detta sätt att uppmärksamma gränsdragningar mellan rättfärdig och orättfärdig makt-
ojämlikhet kan även vara fruktbar i forskning om ålderism i vård- och omsorgssituationer för äldre, där det finns en makt-
ojämlikhet mellan den som är beroende av vård och den som ger vård. Det innebär att klargöranden av övergångar mellan analytiskt språkspel och normativt språkspel kan behöva göras mer explicit.

Avslutande diskussion

I det här bidraget har jag diskuterat förståelsen av ålder i den "klassiska" forskningsdiskussionen om ålderism, en diskussion som hittills har dominerat fältet och som brukar föras fram i översikter av ålderismbegreppet. Även om exempelvis Butler ursprungligen gav uttryck för en förhållandevis komplex syn på ålderism har diskussionen efter hand tenderat att utgå från givna ålderskategorier utan att i högre grad problematisera hur ålder utgör en grund för maktrelationer. Fokus har både analytiskt och empiriskt tenderat att ligga på kategorin äldre, vilket återspeglar hur diskussionen växt fram och framför allt florerat i en gerontologisk kontext. Detta har varit ytterst centralt för att lyfta fram förekomsten av förtryck gentemot äldre men har också vissa analytiska begränsningar, såsom svårigheter att beakta hur ålderskategorier är kontextuella och förändras över tid samt hur ålder samspelar med andra sociala dimensioner, såsom kön, ras/etnicitet, funktionshinder, i hur makt sprids.

I stället skulle jag vilja lyfta fram och argumentera för vikten av att i studier om ålderism i högre grad arbeta med en analytisk ram baserad på ålder och göra en skiljelinje mot ålderism som då refererar till förekomsten av "ojämlikhet som problem" eller "förtryck". Begreppen står inte i ett motsatsförhållande till varandra utan utgör snarare komplement och är båda fruktbara i analyser av maktojämlighet på liknande sätt som analysramar baserade på genus är fruktbara i studier om jämställdhet eller ras/etnicitet i studier om rasism. Analysramar baserade på ålder och ålderism kan inte heller reduceras till varandra utan det behöver ske ett "språng" från analys av rådande förhållanden till värdering, en övergång från ett mer analytiskt språkspel till ett normativt språkspel (Haugaard 2010).

Analysramar baserade på ålder kan uppfattas som problematiska baserade på antagandet att den emancipatoriska potentialen minskar. Det blir mindre givet vem som ålderism riktar sig mot i ett specifikt sammanhang och en risk för att ett samhällsproblem kan avfärdas i skilda sammanhang som tillfälligheter. Utifrån Haugaards (2010) diskussion om makt i normativa och analytiska språkspel argumenterar jag dock för att den emancipatoriska potentialen snarare kan öka genom att den politiska frågan om vad som är förtryck och inte,

explicit betonas. Utmaningen ligger snarare i att utveckla kriterier för denna övergång och lyfta fram att ålderism som begrepp innefattar normativa element. Det är inte endast en beskrivning av rådande förhållanden av exempelvis maktojämlikhet. All maktojämlikhet är inte förtryck, viss maktojämlikhet är förtryck (Haugaard 2010; Allen 1998). Det som identifieras som ålderism behöver aktivt motarbetas.

Referenser

- Acker, J. (1999). Rewriting class, race, and gender: Problems in feminist rethinking. I M. M. Ferree, J. Lorber & B. B. Hess (red.) *Revisioning gender*. Thousand Oaks, CA: Sage, s. 44–69.
- Allen, A. (1998). Rethinking power. *Hypatia*, 13(1), 21–40.
- Andersson, L. (2002). Ålderism. I L. Andersson (red.) *Socialgerontologi*. Lund: Studentlitteratur, s. 104–127.
- Andrews, M. (1999). The seductiveness of agelessness. *Ageing and Society*, 19(3), 301–318.
- Ayalon, L. & Tesch-Römer, C. (red.) (2018). *Contemporary perspectives on ageism*. International perspectives on ageing 19, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8>
- Barron, M. L. (1953). Minority group characteristics of the aged in American society. *Journal of Gerontology*, 8, 477–482.
- Bodily, C. L. (1994). Ageism and the deployments of age: A constructionist view. I T. R. Sarbin & J. I. Kitsuse (red.) *Constructing the social*. Sage: London, s. 174–194.
- Bodner, E. (2009). On the origins of ageism among older and younger adults. *International Psychogeriatrics*, 21(6), 1003–1014.
- Brekhus, W. (1998). A sociology of the unmarked: Redirecting our focus. *Sociological Theory*, 16(1), 34–51.
- Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 9(4 part 1), 243–246.
- Butler, R. N. (1995). Ageism. I G. L. Maddox (red.) *The encyclopedia of aging*. New York: Springer Publishing Company, s. 35–36.
- Bytheway, B. (1995). *Ageism*. Buckingham: Open University Press.
- Bytheway, B. (2000). Youthfulness and agelessness: A comment. *Ageing and Society*, 20(6), 781–789.
- Bytheway, B. (2005). Ageism and age categorization. *Journal of Social Issues*, 61(2), 361–374.

- Calasanti, T. (2003). Theorizing age relation. I S. Biggs, A. Lowenstein & J. Hendricks (red.) *The need for theory: Critical approaches to social gerontology*. Amityville, NY: Baywood, s. 119–218.
- Calasanti, T., Slevin, K. F. & King, N. (2006). Ageism and feminism: From 'et cetera' to center. *NWSA Journal*, 18(1), 13–30.
- Duncan, C. & Loretto, W. (2004). Never the right age? Gender and age-based discrimination in employment. *Gender, Work and Organization*, 11(1), 95–115.
- Flasher, J. (1978). Adulthood. *Adolescence*, 13(51), 517–523.
- Hacking, I. (1999). *The social construction of what?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Harding, S. (2004). Introduction: Standpoint theory as a site of political, philosophic, and scientific debate. I S. Harding (red), *The Feminist Standpoint theory reader: Intellectual and political controversies*. New York: Routledge, s. 1–15.
- Haugaard, M. (2010). Power: A "family resemblance" concept. *European Journal of Cultural Studies*, 13, 419–438.
- Heikkinen, S. (2017). Åldersbaserad ojämlikhet. Ålderism, childism och adulthood. I C. Krekula & B. Johansson (red.) *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Lund: Studentlitteratur, s. 81–94.
- Heikkinen, S. (2016). Conceptualisations of age in the ageism debate. Paper presented at the Working group Sociology of Age. *Nordic Sociological Association (NSA), 11–13 August 2016, Helsinki*.
- Heikkinen, S. & Krekula, C. (2008). Ålderism – ett fruktbart begrepp? *Sociologisk forskning*, 45(2), 18–37.
- Iversen, T. N., Larsen, L. & Solem, P-E. (2009). A conceptual analysis of ageism. *Nordic Psychology*, 61(3), 4–22.
- Jenkins, R. (2000) Categorization: Identity, social process and epistemology. *Current Sociology*, 48(3), 7–25.
- Kalish, R. (1979). The new ageism and the failure models: A polemic. *The Gerontologist*, 19(4), 398–402.
- Krekula, C. (2009). Age coding: On age-based practices of distinction. *International Journal of Ageing and Later Life*, 4(2), 7–31.
<https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.09427>
- Krekula, C. & Heikkinen, S. (2014). Gästredaktörernas inledning: Med fokus på ålder som organiserande princip. *Sociologisk forskning*, 51(1), 5–13.

- Krekula, C. & Johansson, B. (2017). Inledning. I C. Krekula & B. Johansson (red.) *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Lund: Studentlitteratur, s. 11–38.
- Krekula, C., Nikander, P. & Wilińska, M. (2018). Multiple marginalisations based on age: Gendered ageism and beyond. I L. Ayalon & C. Tesch-Römer (red.) *Contemporary perspectives on ageism*, International perspectives on ageing 19, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8>
- Krekula, C., Närvänen, A-L. & Näsman, E. (2005). Ålder i intersektionell analys. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2–3, 81–94.
- Laws, G. (1995). Understanding ageism: Lessons from feminism and postmodernism. *The Gerontologist*, 35(1), 112–118.
- Laz, C. (1998) Act your age. *Sociological Forum*, 13(1), 85–113.
- Levy, S. R. & Macdonald, J. L. (2016). Progress on understanding ageism. *Journal of Social Issues*, 72, 5–25.
- McGregor, J. (2007). *Employment of older workers: Retirement Commissioner's 2007 review of Retirement Income Policy*. Wellington: Human Rights Commission.
- Palmore, E. B. (1999). *Ageism: Negative and positive*. 2 uppl. New York: Springer Publishing Company.
- Pickering, M. (2001). *Stereotyping: The politics of representation*. New York: Palgrave.
- Rose, A. M. (1965). The subculture theory of aging: A framework for research in social gerontology. I A. M. Rose & W. A. Peterson (red.) *Older people and their social world: The sub-culture of the aging*. Philadelphia: F.A. Davis, s. 3–16.
- Schonfield, D. (1982). Who is stereotyping who and why? *The Gerontologist*, 22(3), 267–272.
- Snellman, F. (2016). Whose ageism? The reinvigoration and definitions of an elusive concept. *Nordic Psychology*, 68(3), 148–159.
- Snellman, F. (2018). Normative, empiricist, and interpretive considerations in the ageism research process. I L. Ayalon & C. Tesch-Römer (red.) *Contemporary perspectives on ageism*, International perspectives on ageing 19, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8>
- Vitman, A., Iecovich, E & Alfasi, N. (2013). Ageism and social integration of older adults in their neighborhoods in Israel. *The Gerontologist*, 54(2), 177–189.

Wenneberg, S. B. (2010). *Socialkonstruktivism: Positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber.

Wilkinson, J. A. & Ferraro, K. F. (2002). Thirty years of ageism research. I T. D. Nelson (red.) *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons*. Cambridge, MA: MIT Press, s. 339–358.